

Islamsko pravo i pobačaj — mišljenja i stavovi islamskih pravnika i znanstvenika

Mevludi Arslani*

Sažetak

Pobačaj kao fenomen izaziva mnoge prijepore, a osobito kada su u pitanju religijska učenja i perspektive. Stoga nije čudno da se vode mnogobrojne rasprave o tom u kojim je slučajevima pobačaj dopušten, a kada je zabranjen jer je riječ o potencijalnom pitanju života i smrti. Ovaj članak pokušava razjasniti pitanje pobačaja u islamskim izvorima navodeći razmišljanja tradicionalnih i modernih islamskih pravnika kao i novija otkrića medicinske znanosti, posebice perinatalne medicine.

Ključne riječi: *pobačaj; islam; šerijat; islamsko pravo; perinatalna medicina*

Uvod

Proteklih mjeseci, kod nas kao i u ostatku svijeta, ponovno se je pojačala učestalost govora o pravima žena, među koje, prema nekima, spada i pravo na pobačaj. Kada govorimo o pobačaju, valja razlikovati spontani od induciranoga pobačaja. Spontani pobačaj događa se, kako mu i samo ime govori, bez namjere, a kod namjernoga prekidanja trudnoće uklanjanjem ploda govorimo o induciranom pobačaju, što je i tema ovoga rada s gledišta islamskoga prava i mišljenja islamskih pravnika. Raskorak u tumačenju vremena početka ljudskoga života nije novost te se ne odvija samo na relaciji znanost–religija, nego je to mnogo slojevitiji problem koji uključuje pitanja koja se tiču pravnih, moralnih i na posljetku materijalnih posljedica. One nužno ne moraju biti utemeljene ni u znanstvenim ni u religijskim izvorima, nego mogu biti pitanje stanja i promišljanja svake ljudske jedinice posebno. Međutim, jedna činjenica promiče se kao pretežni čimbenik

* Mevludi Arslani, mag. arab., Islamska zajednice u Hrvatskoj, Islamska gimnazija dr. Ahmeda Smajlovića. Adresa: Prilaz Safvet–bega Bašagića 1, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-1708-2849>. E–adresa: arslani.mevludi@gmail.com
Članak je prošireno i doradeno predavanje održano na međunarodnom znanstvenom skupu „O abortusu interdisciplinarno“, u organizaciji Fakulteta filozofije i religijskih znanosti, Teološkoga fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i Fakulteta kanonskoga prava Papinskoga sveučilišta Gregoriana u Rimu, 27. listopada 2022. godine na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

kod donošenja bilo kakve odluke, barem kada je u pitanju religija, odnosno vjerski izvori i učenja, a to je da pobačaj predstavlja pitanje života i smrti. Temeljem navedene postavke, u ovom radu pokušat ćemo predstaviti islamski pogled na pobačaj. On je svakim danom sve rašireniji te povećava zabrinutost među religioznim stanovništvom — ne samo među muslimanima, nego i među pripadnicima ostalih monoteističkih religija. Bezrazložan pobačaj strogo je zabranjen, osobito nakon 120. dana od začeća ili u prva četiri mjeseca, i to je konsenzus islamskih pravnikâ. Razlike se javljaju po pitanju okolnosti, odnosno snažnih razloga zbog kojih bi pobačaj bio dopušten, poput ugroženosti života majke, ugroženosti funkcionalnosti ploda, trudnoće kao posljedice silovanja i slično. Navedena i brojna druga pitanja predmetom su istraživanja islamskih pravnikâ i znanstvenikâ u nastojanju pojašnjenja različitih slučajeva i donošenja ispravnih pravnih rješenja. U prvom dijelu ovoga rada predstavljamo šerijatske izvore koji pojašnjavaju važnost očuvanja života, a posljedično i sâm odnos prema pobačaju. U drugom dijelu navodimo različite teorije o vremenu početka ljudskoga života u utrobi majke. Rasprava o početku ljudskoga života, odnosno o pitanju počinje li život začetom ili kasnije, uvelike je utjecala — i do danas utječe — na dokazivanje tvrdnji koje govore u korist pobačaja ili protiv pobačaja u određenim situacijama. Treći dio rada iznosi mišljenja koja govore u prilog pobačaju i protiv pobačaja, odnosno o zabranjenosti pobačaja i njegovoj dopuštenosti u određenim uvjetima. Činjenica svetosti života u islamu donosi dodatan teret na pleća onih koji su pokušali ponuditi ispravno tumačenje u onim situacijama u kojima nije jasno jesu li i, ako jesu, u kojoj mjeri prisutni čimbenici koji bi mogli prevagnuti u korist dopuštenoga ili zabranjenoga. U četvrtom dijelu ovoga rada iznesena su mišljenja tradicionalnih i modernih islamskih pravnikâ, znanstvenikâ i institucija koje se bave pitanjima pobačaja. Na koncu, kao zaključak, navedena su glavna stajališta o pitanju pobačaja — općeprihvaćena među islamskim pravnicima i znanstvenicima. Kako namjieran bezrazložan pobačaj, temeljem islamskoga učenja, predstavlja ubojstvo, onaj nenamjieran, odnosno spontani pobačaj, nije razmatran u ovom radu jer predstavlja izraz više sile koja je izvan domašaja naše volje i djelovanja.

1. Izvori šerijatskoga prava i pobačaj, važnost zaštite života

Islamsko pravo (šerijat), kao i svaki drugi pravni sustav, štiti osnovne ljudske vrijednosti, ljudski život, dostojanstvo čovjeka, potomstvo, slobodu svjetonazora i slobodu raspolaganja imetkom. Zaštita i poštivanje ljudskoga života spadaju među nužne vrijednosti islamskoga prava. Bog u Kur'anu (Al-Isrâ', 33) govori o tom dajući nedvojbenu zabranu ubijanja nevinih osoba. Postojanje ajeta poput navedenoga, a uzimajući u obzir činjenicu da nije jedini (usp. En-Nisâ', 93; El-Mâide, 32; El-En'âm, 151; El-Furkân, 68), u muslimanima i muslimankama koji promišljaju o svojoj vjeri budi oprez spram svega što bi na bilo koji način moglo ugroziti život bilo koje osobe. Iznimka nije ni pitanje pobačaja, a razvoj tehnologije i znanosti — uz mogućnost da se trudnoća utvrdi ranije no ikada (u odnosu na mogućnosti dijagnostike u vrijeme klasičnih islamskih pravnikâ) — te

mogućnost da se pobačaj počini novim metodama, donijeli su nova pitanja na koja se zahtijevao odgovor na pitanje o dopuštenosti i zabranjenosti pobačaja. Raspravama o ovoj temi bavili su se mnogi šerijatski pravници. Ta osjetljiva tema s vremenom je prerasla u teološke rasprave s ciljem preciznoga definiranja početka ljudskoga života jer promišljanja o dopuštenosti pobačaja nisu se zadržala samo u okvirima koja Kur'an izričito nudi. Ljudski je život dar od Boga, on je čovjeku povjeren na čuvanje i to znači da čovjek ne može raspolagati životima drugih, odnosno nema pravo nekome oduzeti život, niti ima neograničeno pravo nad svojim životom. Zapravo, život je božanska vrijednost: čovjek će za život odgovarati pred Bogom, a jedino Bog daje i život i smrt (El-Hadždž, 66) te samo On ima pravo oduzeti nekome život. Nasrtaj na ljudski život smatra se, poslije nevjerovanja u Boga, najtežim grijehom. Vrijednost i svetost ljudskoga života osobito se naglašava u jednom kur'anskom ajetu (El-Māide, 32), gdje Bog izjednačuje ubojstvo jedne nevine osobe s ubojstvom cijeloga svijeta, a istovremeno spašavanje života izjednačava sa spašavanjem cijeloga svijeta, što se naslanja na navedeni ajet. Mnoštvo je i drugih kur'anskih ajeta u kojima je izričito zabranjeno ubojstvo i samoubojstvo te se izriče moralna sankcija za umorstvo — vječna patnja u džehennemskoj vatri (arap. *ġahannam*, hrv. *pakao*) (usp. En-Nisa', 29; En-Nisa', 93; El-Isrā', 33; El-En'ām, 140; El-En'ām, 151; El-Furqān, 68).

I u brojnim Poslanikovim hadisima¹ snažno se ističe i osuđuje ubijanje nevinih ljudi, skrnavljenje života, njegova nepovredivost i svetost te čast i dostojanstvo. U svojem govoru na Oproštajnom hadžu² (dogadaj bilježe: El-Buhārī, 2002, 1078; Muslim, 2006, 557) poslanik Muhammed a. s. naglasio je da su životi, čast i imetak nepovredivi i zaštićeni kao što su sveti dan, mjesec i mjesto na kojem se je njegovo oproštajno hodočašće odvijalo. Iz toga iščitavamo da je po Poslaniku a. s. svetost svih ljudskih života isto što i svetost Kabe, Mekke i Dana Arefata — bez iznimke. Također, poslanik Muhammed a. s. upozorava na sedam uništavajućih (smrtnih) grijeha, među koje ubraja i nezakonito (bespravno) ubojstvo (El-Buhārī, 2002, 684; Muslim, 2006, 54).

Svojim propisima islam, štiteći život, štiti i potomstvo jer je ono jedini način i sredstvo opstanka i kontinuiteta ljudske vrste i onoga što je Bog obećao u pogledu namjesništva na Zemlji. Te vrijednosti štiti i institucija braka (En-Nūr, 32), a sankcioniraju se djela koja su suprotna toj instituciji i njezinoj svrsi, kao što su blud (En-Nūr, 2–3; El-Isrā', 32) i homoseksualni odnosi (El-A'rāf, 80–83; El-'Ankebūt, 28–29). Uz to, islam zabranjuje da potomstvo bude predmet omalovažavanja, podcjenjivanja i zabave.

Ajeti o zaštiti života i potomstva objavljeni su u prvom mekanskom razdoblju s ciljem sprječavanja poganskih običaja prisutnih na području arapskoga poluo-toka prije dolaska islama. Naime, predislamski Arapi ubijali su ili živu zakopavali

1 *Hadis* (arap. *hadīth*) je predaja kojom se prenose Muhamedove riječi i djela (Rebić, 2002, 311).

2 *Oproštajni hadž* (arap. *Hiddschat al-wadā'*) je jedino hodočašće koje je Muhammed obavio u svojem životu. Naziva se "oprašajni" jer se je Muhammed tada oprostio od svojih suvremenika, a nedugo nakon toga je umro.

novorođenu žensku djecu, jer je za njih muško dijete bilo ponos i čast, a rođenje ženskoga djeteta poniženje i nesreća. Pored navedene prakse, Arapi su prije islama ubijali svoju djecu i iz straha od siromaštva, pa je Allah i to strogo zabranio (El-Isrā', 31).³ S druge pak strane, poslanik Muhammed a. s. rekao je da među najveće grijeha kod Allaha spada ubojstvo svojega djeteta iz straha da ga nećeš moći izdržavati (El-Buḥārī, 2002, 1097; Muslim, 2006, 53).

Imajući u vidu navedeno, u šerijatskom pravnom sustavu postoji dobro poznato i razrađeno načelo prema kojem je živo nerodeno dijete subjekt, a ne objekt prava (Es-Serḥesī, 989, 30.50–51). Subjekt je prava jer se živomu djetetu koje je još u majčinoj utrobi može ostaviti oporuka (Ibn Kudāme, 1969, 30/456), pa su roditelji dužni tu oporuku čuvati i nikako joj ne smiju umanjiti vrijednost ili ju na drugi način otuditi. Kako u islamu ne smije biti nelogičnosti, nerodenomu se djetetu mora zajamčiti pravo na život jer je ono veće vrijednosti od oporuke. Stoga bi bilo nelogično da je obrnuto.

2. Kada počinje život?

Postavlja se, međutim, pitanje kada nastaje život? Nastaje li život od samoga začeća ili nakon, mjesec, dva, tri ili četiri? To pitanje spada u domenu *ijtihāda*,⁴ što znači da o njemu postoji mnogo različitih stavova islamskih pravnika i teologa. Također, treba istaknuti da znanstvenici iz područja medicinskih znanosti, posebice perinatalne medicine, nemaju konsenzus o tom pitanju (Kurjak, 2017, 88–91). Konsenzus je islamskih znanstvenika da život počinje od samoga trenutka začeća i iznose se različiti dokazi, i oni medicinski, koji u takvim pitanjima mogu biti potpuno relevantni i od velike pomoći u zauzimanju stavova. Stav prema kojemu život počinje začetom znanstvenici temelje na kur'anskom i sunnetskom narativu da se duša udahnjuje nakon tri faze razvoja ploda (fetusa) u majčinoj utrobi, tj. nakon kapi sjemena (*nutfah*), ugruška (*alaqah*) i grude mesa (*mudghah*). U Kur'anu je upravo tim redoslijedom opisano stvaranje i razvoj osobe u majčinoj utrobi (El-Mu'minūn, 12–14). Sličan ajet nalazimo i u kur'anskoj suri (El-Hadždž, 5).⁵ U tim dvama ajetima Allah navodi faze razvijanja embrija i fetusa da bi postao ljudsko biće, što implicira da ljudski život jest ljudski od početka do kraja, odnosno od začeća do smrti. U hadisu koji prenosi Abdullah ibn Mes'ūd, poslanik Muhammed a. s. precizirao je razdoblje svake faze kojom se embrij i fetus razvija da bi postao ljudsko biće: »Zaista se zametak svakoga

3 »Ne ubijajte djecu svoju iz straha od neimaštine, i njih i vas Mi hranimo, jer je ubijanje njih doista veliki grijeh.«

4 *Ijtihād* (arap. DMG *iġtihād*) je umno nastojanje islamskoga pravnika (DMG *muġtahid*) da izvede zakonsku odredbu o nekom pitanju tako što će proširiti sva raspoloživa sredstva tumačenja koja su mu na raspolaganju, uzimajući u obzir sve pravne dokaze koji se odnose na to pitanje (Nyazee, 2002, 395).

5 »O ljudi, kako možete sumnjati u oživljenje, — pa Mi vas stvaramo od zemlje, zatim od kapi sjemena, potom od ugruška, zatim od grude mesa vidljivih i nevidljivih udova da vam pokažemo moć Našu!«

čovjeka stvara i skuplja u utrobi njegove majke četrdeset dana, zatim isto toliko (dana) bude ugrušak (aleķa), zatim isto toliko bude komad mesa (muđga), zatim Allah pošalje anđela kojemu naredi da zapiše četiri sudbine: (djetetovo) djelo, opskrbu, rok života i hoće li biti sretan ili nesretan, a zatim se u njega udahne duša« (El-Buħārī, 2002, 794–795; Muslim, 2006, 1220). Sukladno navedenom, proizlazi da se duša udahnjuje nakon 120 dana, tj. četiri mjeseca, jer svaka od tih triju faza razvoja ploda u majčinoj utrobi traje 40 dana. Islamsko pravo poštuje i cijeni život zametka, jer je to biće koje posjeduje život, a komu je potrebna briga i pažnja pri svakom pokretu u svakoj situaciji. To potvrđuje činjenica da trudna žena za vrijeme ramazana ne samo da može ne postiti, nego ako će post otežati njezinu trudnoću, ona ne smije postiti, odnosno obveza joj je prekinuti post (El-Buħārī, s. a., 2.29). Pored navedenoga, embrij u islamu uživa prava rodene bebe. Ako nasljednik umre, primjerice otac, nasljedstvo se ne dijeli dok se ne rodi onaj koji je u utrobi kao mogući nasljednik. Zatim, nije dopušteno da se trudna majka udaje u slučaju razvoda ili smrti muža, sve dok ne rodi začeto dijete koje nosi. Ako je trudnoća nastala kao posljedica nemoralna (bluda), u islamskom pravu nije dopušteno izvršavati kaznu za blud nad trudnom ženom, sve dok se dijete ne rodi i sve dok ne prestane dojenje (En-Nevevī, 1994, 11.287–288).

3. Kada je pobačaj dopušten, a kada zabranjen?

Kada je pobačaj u pitanju, Kur'an kao prvi izvor islamskoga prava ne govori izravno o pobačaju. Pobačaj je pravno pitanje o kojem govore Poslanikovi hadisi (izreke) i islamski znanstvenici i pravnici. Prilikom definiranja stava o pobačaju, islamski pravnici prave razliku između namjernoga pobačaja prije i nakon udahnuća duše od strane meleka (anđela) u fetus.

Što se tiče pitanja pobačaja prije udahnuća duše, tj. u prvih 120 dana, koji su uzeti kao krajnji termin, islamski znanstvenici imaju različita mišljenja ili stavove. Čak pravnici iz istih pravnih škola nemaju ista mišljenja, odnosno stavove o tom pitanju. Razlog ponajviše leži u činjenici da ne postoje jasni stavovi po tom pitanju kod samih osnivača mezheba (pravnih škola), a tomu se može pridodati i to što ne postoje jasni i nedvosmisleni tekstovi, ni u Kur'anu ni u Sunnetu, koji tretiraju tu tematiku.

Prva skupina islamskih pravnika smatra da je pobačaj u tom stadiju dopušten, ako postoje šerijatski opravdani razlozi,⁶ s time da dio pravnika koji zauzimaju taj stav dodaju da je dopušten, ali nepoželjan. To je stav hanefijske i šafijske pravne škole (Ibn Ābidīn, 1965, 1.302), koji oni potkrepljuju činjenicom da plod u tom stadiju nije ljudsko biće (Ibn Kudāme, 1969, 8.456). Sukladno analogiji (kijasa), kao što je dopušten *azl*, odnosno izbacivanje sjemena izvan maternice pri spolnom odnosu, tako je dopušteno počiniti pobačaj prije nego što se duša udahne

6 Ako su život i zdravlje majke ugroženi, tj. ako liječnički konzilij ustanovi da je opasnost nastavka trudnoće i samo rađanje opasno po život majke, te ako se ustanovi da zametak nema nikakve šanse ni izgleda za život.

te da u taj plod još nije udahnuta duša, sukladno hadisu koji prenosi Abdullah ibn Mes'ūd (Er–Remli, 2003, 8.442). Međutim, svoj stav uvjetuju time da za to moraju biti suglasni i muž i žena. To znači da nitko ne smije ženi izvršiti pobačaj bez njezina dopuštenja i dopuštenja njezina muža, a u protivnom onaj tko to učini mora za to platiti odštetu. Ako bi žena učinila pobačaj bez dopuštenja svojega muža, ona će biti za to griješna i uz to mora platiti odštetu, jer muž ima pravo nad fetusom i prije nego što se u njega udahne duša (Ibn Ābidīn, 2003, 14.809).

Druga skupina islamskih pravnikâ smatra da je pobačaj dopušten u stadiju nutfeta, tj. prvih četrdeset dana trudnoće, a nakon toga pobačaj postaje zabranjenim. To je stav hanbelijske pravne škole (Ibn Muflih, 1998, 1.244). Oni smatraju da se kapljica sjemena (ploda) još nije zametnula u tom stadiju, te je poput kapljice sjemena prije ulaska u maternicu, stoga nema zapreke za pobačaj.

Treća skupina islamskih znanstvenika smatra da je pobačaj u tom stadiju apsolutno zabranjen. To je stav većine malikijske i zahirijske pravne škole (Ibn Muflih, 1998, 1.244). Oni smatraju da je zabrana veća sve što je fetus stariji, tako da se pobačaj smatra ubojstvom ljudskoga bića, ako se učini poslije udahnuća duše (Ibn Rušd, 1975, 2.416). Oni svoj stav temelje na sljedećim dokazima: a) predaji Abdullaha ibn Mes'ūda (El–Buḥārī, 2002, 794–795; Muslim, 2006, 1220) u kojoj se izričito ukazuje na činjenicu da stvaranje čovjeka počinje u prvih četrdeset dana; b) analogijom (*kijas*) zabranjuju pobačaj prije nadahnuća duše, jer smatraju da je plod u tom stadiju osnova iz koje će poslije izvjesnoga vremena Božjom voljom nastati ljudsko biće. Oni to uspoređuju s čovjekom koji je obukao odjeću za obavljanje hodočašća. Hodočasniku, pored ostalih zabrana i ograničenja dok je u hodočasničkoj odjeći, nije dopušten lov niti mu je dopušteno razbiti jaje divljači te i u tom primjeru, gdje postoji izričita zabrana uništavanja jajeta koje je osnova nastanka novoga života, crpe argumente za zabranu pobačaja (Ibn Ābidīn, 1965, 1.302). Drugim riječima, smatraju da, kao što hodočasniku u hodočasničkoj odjeći nije dopušteno razbiti jaje divljači, isto tako nije dopušten ni pobačaj ploda iz maternice.

Što se tiče namjernoga pobačaja, nakon udahnuća duše u fetus, tj. nakon što fetus navršši 120 dana, islamski znanstvenici i pravnici jednoglasno se slažu da je to strogo zabranjeno (*ḥarām*), jer na fetus gledaju kao na izvor ljudskoga života, odnosno smatraju ga živim bićem, te da on ima ograničenu pravnu sposobnost, pa tako ima pravo primiti poklon, testament, kao i da se za njega mora izdvojiti milodar u vrijednosti jednodnevne prehrane za vrijeme ramazana. Drugim riječima, dijete nakon četiri mjeseca začeca postaje pravni subjekt. Tako Ibn Hazm El–Endelusī (994.–1064.) ubojstvo fetusa nakon udahnuća duše u njega, tj. nakon što protekne 120 dana od začeca, smatra ubojstvom s predumišljajem, koje za sobom povlači sve implikacije odmazde za ubojstvo ili smrtne kazne za ubojstvo (Ibn Hazm, 2003, 11.238).

4. Gledišta suvremenih islamskih pravnika

Veliki islamski teolog, filozof, mistik i etičar Ebu Hamid El-Gazālī (1058.–1111.) govoreći o pobačaju kaže: »Pobačaj je kazneno djelo protiv živoga bića. Jer, začeto biće prolazi kroz faze. Prva faza je ubacivanje sjemena muškarca u maternicu i miješanje sjemena sa ženinim jajnim stanicama. Nakon toga je ta mješavina spremna primiti život. Prekid toga života kazneno je djelo. Kada se to biće dalje razvije, ono postaje ugrušak na zidu maternice i pobačaj je tada još veći zločin. A kada to biće dobije dušu i kada se upotpuni njezino formiranje, tada se stupanj zločina još više povećava, a najveći je zločin ako se dijete rodi živo pa se tada ubije« (El-Gazālī, 1989, 2.51). Međutim, prema njegovim riječima, to kazneno djelo tretira se prema stupnju trudnoće i razvoju ploda.

Jedan od vodećih islamskih autoriteta dr. Jusuf el-Karadāvī (1926.–2022.) smatra da je osnovno načelo u pobačaju zabrana, a ona se povećava i postaje veća što se život fetusa više stabilizira. Ističe da je u prvih četrdeset dana ona najmanje nepovrediva, jer mogu biti dopušteni neki opravdani izgovori, a nakon četrdeset dana zabrana je jača i dopuštena su samo jača opravdanja koja procijene poznavatelji prava. U tom slučaju smatra kako pobačaj nije dopušten osim u slučaju krajnje nužde, pod uvjetom da je nužda dokazana, a ne iluzorna (usp. Karadāvī, 1997, 270–271). Krajnja nužda, prema El-Karadāviju, očituje se u činjenici da opstanak ploda bude opasnost po život majke, koja se kao ishodište u životu ploda ne može žrtvovati radi samoga ploda. Veliki imam El-Azhara, Mahmūd Šeltūt (1893.–1963.), obrazlažući zašto majka ne smije biti žrtvovana da bi se spasio plod, kaže da je ona osnova zametka, njezin je život izvjestan te je ona stup obitelji. Smatra da ne bi bilo razumno žrtvovati život majke za život zametka koji još uvijek nije postigao osobnost i čiji je život neizvjestan te nema nikakvih obveza ni odgovornosti (usp. El-Karadāvī, 1997, 271).

Za razliku od prethodnih mišljenja, Šejhu-l-Azhar Muhammed Ali Tanṭāvī je 1998. godine donio fetvu o dopuštenosti pobačaja silovanoj djevojci koja na to ima pravo odmah nakon što dođe do začeća dajući prednost čuvanju njezine časti u odnosu na čuvanje ploda budući da je do trudnoće došlo na neželjen način i pod prisilom. Prijedlog takvoga zakona nije prošao u egipatskom parlamentu 2004. godine zbog prevage suprotstavljenih mišljenja. Valja istaknuti da je pitanje silovanja samo jedno od pitanja koja su tretirana kao izuzeća, odnosno opravdani razlozi za pobačaj, budući da su islamski pravници razmatrali i brojna druga, poput davanja prednosti rođenomu djetetu koje još doji u odnosu na zametak ako je majka u nemogućnosti iznijeti i trudnoću i dojenje te brojna druga. Valja naglasiti da je aspekt te teme iznimno širok te bi se moglo pozabaviti i širom raspravom o samim vrstama i načinima obavljanja pobačaja, ali to nije dio teme ovoga rada (usp. Shapiro, 2013).

Prema Ibn Ƙudāmeu⁷ predviđeno je iskupljenje (*kaffāra*) ako je fetus živ pobačen i ubrzo nakon toga umre, a ako je fetus pobačen mrtav, predviđena je *gurra*, odnosno krvarina (Ibn Kudāme, 1969, 8.326). Prema stavu Europske komisije za fetve i istraživanje krvarina se plaća od strane onoga koji uzrokuje pobačaj u iznosu od 50 dirhema, što preračunato iznosi 213 grama zlata (usp. ECFR, s. a., 30). Valja istaknuti da za potrebe ovoga rada i razumijevanja osnovnih stajališta islamskih znanstvenika nije ključno pitanje možemo li smatrati fetus punim ljudskim bićem kada su u pitanju *dija* ili *gurra*, odnosno njihova visina, nego je ključno razumijevanje intencija šerijata da se zaštiti ljudski život. Diju i gurru valja promatrati u kontekstu instrumenata zaštite života i odvracanja od zloporabe pobačaja. Svakako, navedena pitanja nisu nebitna, nego zahtijevaju zasebnu obradu.

Osim pojedinaca, stav o prekidanju trudnoće zauzele su i razne znanstvene akademije i institucije koje se bave institucionalnim pristupom razmatranja suvremenih islamskih pravnih pitanja i dvojbi, primjerice International Islamic Fiqh Academy (IIFA, “Međunarodna akademija islamskoga prava”) u Dublinu, koja je proizišla iz Muslim World League (MWL, “Svjetska muslimanska liga”) u Mekki, Trajni odbor za istraživanje i pravna tumačenja (Permanent Committee for Scholarly Research and Ifta) u Saudijskoj Arabiji, Odbor za fetve Sveučilišta Al-Azhar u Kairu, European Council for Fatwa and Research (ECFR, “Europsko vijeće za fetvu i istraživanja”), Vijeće muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Međunarodna akademija islamskoga prava (IIFA), koja je proizišla iz Svjetske muslimanske lige, na svojoj 12. sjednici održanoj u Mekki u razdoblju od 10. do 17. veljače 1990., odlučila je da: »ako je trudnoća dosegla stotinu dvadeset dana, nije dopušteno prekinuti ju, čak i ako liječnička dijagnoza pokazuje da je plod deformiran, osim ako je to dokazano nalazom liječničkoga povjerenstva (pouzdanih liječnika specijalista) da nastavak trudnoće predstavlja sigurnu opasnost za život majke. Tada ju je dopušteno prekinuti, bio on deformiran ili ne, kako bi se izabralo manje zlo« (*Fatwas book Dr. Hossam Afaneh*). Kada se govori o životu majke, misli se na to da opasnost prijeti i njezinu životu, a ne samo zdravlju. Na istoj je sjednici IIFA odlučila o pobačaju zbog deformacije ploda. U odluci stoji da »što se tiče pobačaja zbog njegove deformacije, dopušteno je prije nego što navrší stotinu i dvadeset dana, ako cijeli tim pouzdanih i kvalificiranih liječnika odluči da ima ozbiljan, neizlječiv deformitet. Također, ako preživi i rodi se na vrijeme, njegov život bit će težak i bolan za njega i njegovu obitelj. Tada je dopušteno odbaciti ga na zahtjev roditelja« (*Fatwas book Dr. Hossam Afaneh*).

Radi dodatnoga pojašnjenja navodimo i mišljenje Trajnoga odbora za istraživanje i pravna tumačenja u Saudijskoj Arabiji. Odbor ističe dva pravila: 1. pobačaj fetusa šerijatski je zabranjen bez obzira u kojoj fazi začeca bio; 2. što se

7 Ibn Ƙudāme (1147.–1223.), punim imenom Imam Muvaffakuddin Abdullah ibn Ahmed ibn Ƙudāme el-Maḳdisī bio je islamski pravnik koji je slijedio učenje imama Ahmeda ibn Hanbela te je napisao brojna djela iz islamske teologije i šerijatskoga prava.

tiče pobačaja u prvoj fazi začeća, tj. u prvih 40 dana života nije dopušten, osim radi otklanjanja eventualne štete ili ispunjenja određene šerijatski potvrđene koristi. Objе situacije moguće štete ili koristi bit će definirane, a stručnjaci medicine i šerijata dat će svoje mišljenje o tom pitanju. Što se tiče pobačaja, u tom razdoblju, zbog straha od tereta odgoja djece, nemogućnosti njihova uzdržavanja ili školovanja, ili “radi njihove budućnosti”, ili zato što se je odlučilo da se neće imati više djece — sve to nije opravdan razlog i zato je strogo zabranjeno (*ḥarām*) počiniti pobačaj.

U daljnjem obrazloženju Odbor ističe da nije dopušteno pobaciti plod dok je u stadiju ugruška (*alaq*), sve dok povjerljiv tim liječnika ne ocijeni da je nastavak takve trudnoće opasan po život majke, te da zbog ploda može doći u pitanje njezin život. Ako takvo povjerenstvo ocijeni da treba počiniti pobačaj, tada će on biti dopušten, ako se iscrpe sve druge metode koje su takvu opasnost eventualno mogle suzbiti.

Na koncu, Odbor zaključuje da nakon trećega stadija, odnosno nakon navršena 4 mjeseca trudnoće, nije dopušten pobačaj ploda dok tim stručnih liječnika ne procijeni da je ostanak ploda u majčinoj utrobi opasan za njezin život, ako se iscrpe sve metode kojima bi se pokušao spasiti život fetusa. Dopuštenje za pobačaj u takvom slučaju dano je samo da se otkloni veća šteta (smrt majke) i da se osigura veća korist (život majke) (Allemini).

Što se tiče pravnoga mišljenja o pobačaju fetusa nakon što je formiran u majčinoj utrobi i prije nego što mu je duša udahnuta, bez opravdanoga razloga, Odbor za fetve Sveučilišta Al–Azhar smatra da je pobačaj u tom slučaju zabranjen. Odgovarajući na pitanje kakav je propis o pobačaju fetusa prije nego što mu se udahne duša, a liječničkim je nalazom dokazano da fetus boluje od kronične genetske bolesti i postojanost te bolesti predstavlja opasnost za majku i plod zajedno, Odbor za fetve odgovorio je da, ako se liječničkim nalazom koji je odobrila državna agencija dokaže da opstanak fetusa predstavlja opasnost za život majke, onda njegov pobačaj postaje stvar nužde te je pobačaj dopušten, sukladno kur’anskom ajetu (El–Bekare, 173), a to je ono što zahtijevaju i intencije šerijata (FB, 2019).

Vijeće muftija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, kao najvažnija ustanova za muslimane u jugoistočnoj Europi, razmatralo je pitanje pobačaja i donijelo je fetvu o načelnoj zabrani pobačaja. U njoj se, između ostaloga, navodi: »Moderna medicina, na osnovu preciznih istraživanja, zauzela je stav da je embrio, koji nastaje spajanjem muškog i ženskog gameta, živo biće, čovjek u nastajanju, izdiferencirali se neki njegovi organi ili ne, te da ima pravo na život... Sukladno općim vjerskim odredbama (Kur’an i Sunnet), bez opravdanog, legitimnog vjerskog razloga, niko nema pravo da prekine život u majčinoj utrobi. Prema tome, bez stvarne i nužne potrebe, kao što je opasnost gubljenja majčinog života, niko nema pravo da prekine trudnoću u bilo kojoj fazi nakon začeća...« (Anon., 2019).

5. Zaključak

Ljudski život u islamu predstavlja najveću vrijednost te mu islam pridaje veliku pozornost očuvanjem života, posebice života djeteta u utrobi majke, budući da je

riječ o vrlo osjetljivom području koje izaziva brojne rasprave. Jedinствен je stav islamskih znanstvenika da je oduzimanje života bez opravdanoga razloga strogo zabranjeno, a razlike se javljaju kada je u pitanju pobačaj, odnosno samo za razdoblje do 120. dana od začeća, budući da je postignuta suglasnost o zabrani pobačaja nakon toga termina ako nema opasnosti po život majke. Također, pobačaj počinjen prije 120. dana od dana začeća mora biti opravdan nedvojbenom procjenom stručnih liječnika da je život majke u opasnosti jer je stav islama da se zaštiti života majke daje prednost u odnosu na fetus. Ako život majke nije doveden u pitanje, i ako fetus nije umro u utrobi majke, nije dopušteno počinuti pobačaj nakon 120. dana, pa makar bila riječ o silovanju ili deformiranom plodu. Ako bi se i dogodilo da dođe do pobačaja, islamski znanstvenici, u okviru islamskoga zakona, predviđaju iskupljenje (*kaffāra*) ako je fetus živ pobačen i ubrzo nakon toga umre, a ako je fetus pobačen mrtav, predviđena je krvarina — odšteta. Pored jasnih i nedvojbenih stavova utemeljenih na medicinskim znanstvenim dostignućima u polju perinatalne medicine, islamski znanstvenici pokušali su dati kategorizaciju visine grijeha za namjerni pobačaj koja je proporcionalna stadiju trudnoće, odnosno što je pozniji stadij trudnoće — grijeh je veći. Život u islamu predstavlja jednu od rijetkih svetosti i kao takav svaki je oblik života šerijatskim propisima zaštićen u potpunosti bez obzira na vjeru, rasu, podrijetlo ili bilo koju odrednicu. Stoga je razumljiva opreznost kod donošenja prosudbi o dopuštenosti pobačaja i uglavnom konzervativnim stavovima koji uvijek u prvi plan postavljaju život pa tek potom sve ostalo. U budućnosti možemo očekivati promjene o tom pitanju jedino ako medicinska znanost dokaže primjerice da je život prisutan prije 120. dana od začeća, što je granica koja je danas na snazi. Druge izmjene nije realno očekivati jer bi svako drugo tumačenje naginjalo k pobačaju na štetu života.

Literatura

- Allemani. <https://fatawapedia.com/> (21.9.2023.)
- Anon. (2019). Neželjena trudnoća i abortus. *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini* (30. rujna). <https://www.islamskazajednica.ba/index.php/zenska-prava-abortion/28132-nezeljena-trudnoca-i-abortion> (21.9.2023.)
- ECFR (s. a.). European Council for Fatwa and Research, *First Collection of Fatwas*. Translated by Anas Osama Altikriti. <https://boiv.org.au/wp-content/uploads/2020/08/ECFR-Fatawa-Coolection-01-1.pdf> (13.9.2023.)
- El-Buḥārī, Muhammed ibn Ismāil (2002). *Saḥīḥu-l-Buḥārī*. Damask: Dāru Ibn Kesīr.
- El-Buḥārī, Muhammed ibn Ismāil. *Et-Tārīḫu-l-Kebūr, s. a.* Bejrut: Dāru-l-kutubi-l-ilmijje.
- El-Gazālī, Ebū Hāmid (1989). *Iḥjāu žulūmidīn*. Bejrut: Dāru-l-fīkr.
- El-Karadāwī, Jusuf (1997). *Halal i haram u islamu*. Novi Pazar: El-Kelimeh.
- En-Nevevī, Jahjā bin Šeref (1994). *Saḥīḥu Muslim bišerh En-Nevevī*. Muessetu Kurtuba.
- En-Nisābūrī, Muslim ibn el-Hadžādž (2006). *Saḥīḥu Muslim*. Rijad: Dārut-Tajjibe.
- Er-Remlī, Šemsuddin (2003). *Nihājetu-l-Muhtādž ilā Šerhi-l-Minhādž*. Bejrut: Dāru-l-kutubi-l-ilmijje.
- Es-Serḥašī, Šemsuddin (1989). *El-Mebsūṭ*. Bejrut: Daru-l-Ma'rifet.
- Fatwas book Dr. Hossam Afaneh*. <https://shamela.ws/book/10517/775#p7> (21.9.2023.)

- FB (2019). The Propeth' Birth (14. prosinca). https://www.facebook.com/AIRCAzhar/posts/2440419582884242/?paipv=0&eav=AfYNkIMzYFPU0JzeXP6Jghn9111dzczyH8I4oPKCf7bQk28RogbJqSTGozVbKlscSdg&_rdr (21.9.2023.)
- Ibn Ābidīn, Muhammed Emīn (2003). *Hašijetu Ibn Abidin*. Rijad: Dāru ālemi–l–kutub.
- Ibn Hazm (2003). *El–Muhalla bi–l–āsār*. Bejrut: Dāru–l–kutubi–l–‘ilmijje, sv. 11.
- Ibn Kudāme, Abdurrahmān (1969), El–Mugnī, Mektebetu–l–Kāhire, Kairo.
- Ibn Muflih, Šemsuddin (1998). *El–Furū’*. Bejrut: Dāru–l–kutubi–l–‘ilmijje.
- Ibn Rušd, Muhammed ibn Ahmed (1975). *Bidajetu–l–mudžtehid ve nihajetu–l–muktesid*. Kairo: Mustafa–l–Babi–Halebi.
- Korkut, Besim (2011). *Prijevod Kur’ana*. Novi Pazar: Zajednica sandžačke dijaspora.
- Kurjak, Asim (2017). Controversies on the beginning of human life: Science and religions closer and closer. *Psychiatria Danubina*, 29 (suppl. 1).
- Nyazee, Imran Ahsan Khan (2002). *Islamic Jurisprudence: Usul Al–Fiqh*. Islamabad: International Institute of Islamic Thought.
- Rebić, Adalbert (ur.) (2002). *Opći religijski leksikon: A–Ž*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Shapiro, Gilla K. (2013). Abortion law in Muslim–majority countries: an overview of the Islamic discourse with policy implications. *Health Policy and Planning*, 29(4), 483–494.

Islamic Law and Abortion — Thoughts and Opinions of Islamic Scholars

*Mevludi Arslani**

Summary

This article deals with the phenomenon of abortion and aims to provide a comprehensive approach through an analysis of Islamic both traditional and modern theories, and thus to contribute to the ongoing debate on this topic. The issue of abortion gives rise to many controversies, especially in regard to religious teachings and perspectives. Therefore, it is no surprise that the acceptability and permissibility of abortion is so much debated for it is potentially a matter of life and death. When it comes to determining the beginning of human life, Islamic jurists have discussed this extensively and have reached the consensus that human life begins at conception, and that an embryo/fetus is a person from the moment of conception. When defining their position on abortion, Islamic jurists make a distinction between intentional abortion before and after the soul is infused into the fetus by an angel. This article attempts to clarify the Islamic perspective on abortion based on Islamic sources by citing traditional and modern Islamic scholars (jurists), as well as recent discoveries in medical science, particularly in perinatal medicine.

Keywords: abortion; Islam; Sharia; islamic law; perinatal medicine

* Mevludi Arslani, mag. arab., Islamic Community in Croatia, Islamic Secondary School Dr. Ahmed Smajlović. Address: Prilaz Safvet–bega Bašagića 1, 10 000 Zagreb, Croatia. E–mail: arslani.mevludi@gmail.com